

Homloktér

„A békeidő és a környező országok sikertörténete reményt ad a hosszú távú felzárkózásra a Balkánon.”

Interjú Pogátsa Zoltán egyetemi docenssel

DOI: 10.14267/VILPOL2026.01.01

Az interjú Pogátsa Zoltán értelmezésén keresztül vizsgálja a görög gazdaság jelenlegi növekedésének okait és korlátait, valamint a válságkezelés európai tanulságait. A beszélgetés központi állítása szerint Görögország „felzárkózásának” megértéséhez először az eurózóna első évtizedében kialakult, negatív reálkamatokra épülő hitel- és tőkebeáramlási buborékot kell értelmezni, amely önálló monetáris politika híján nem volt kezelhető nemzeti szinten. A buborék kipukkanása után a túlzott fiskális megszorítások – különösen az oktatás, egészségügy és infrastruktúra forrásainak visszavágása – egy évtizedre mesterségesen fékeztek a növekedést. Fordulatot jelentett a 2012-es EKB-stratégia („Whatever it takes!”) és a mennyiségi könnyítés, majd a COVID-időszakban konszenzussá váló anti-megszorítási szemlélet. A mai görög növekedést Pogátsa részben a külső nyomás enyhülésével, részben a belső leértékelődéssel magyarázza, amely azonban mély társadalmi költségekkel járt: rezignációval, elvándorlással és a városi környezet leépülésével. A termelékenység felzárkózás korlátjaként a humán tőkébe és K+F-be irányuló alacsony beruházás, illetve a földrajzi adottságokból fakadó iparosítási nehézségek jelennek meg; ugyanakkor a zöldenergia-lehetőségek kiaknázatlansága potenciális kitörési pontként kerül elő. Az interjú kitér a demokrácia stabilitására (a katonai beavatkozás elmaradásának történeti okai), valamint a Nyugat-Balkán eltérő felzárkózási pályáira, ahol a tőkehiány, az infrastruktúra-elszigeteltség és a populista politikai ciklusok mellett az EU aktívabb, „Marshall-terv-szerű” fejlesztéspolitikája jelenhetne meg kulcsfeltételként.

Pogátsa Zoltán (Budapest, 1974. február 16.) magyar közgazdász, szociológus, habilitált egyetemi docens, a nemzetközi politikai gazdaságtan szakértője. A Soproni Egyetem docense és a Magyar Tudományos Akadémia volt kutatója. Az ELTE jelenlegi és a Közép-európai Egyetem volt óraadója. Rendszeres előadó a veronai, a lipcsei és a leeuwardeni egyetemeken. A Soproni Egyetem Széchenyi István Gazdálkodás- és Szervezéstudományok Doktori Iskola programvezetője. Doktori diplomáját a Sussexi Egyetemen szerezte, és a Corvinus Egyetem Közgazdaságtani PhD-programja fogadta be.

Világpolitika és Közgazdaságtan: A gazdasági hírek arról szólnak, hogy Görögországban jelentős gazdasági növekedés tapasztalható. Mi ennek az oka? Görögország kilábal a 2008-as válságból? Mi volt a sikeres felzárkózás oka, amennyiben ez sikernek tekinthető? Milyen politikai és gazdaságpolitikai tényezők játszottak szerepet abban, hogy Görögország gazdasági növekedése elindulhatott felfelé? Hogyan változott a gazdaságpolitikai irányítás, túl tudtak-e lépni a korábbi korszak beidegződésein?

Pogátsa Zoltán: Ha az a kérdés, hogy miért tudnak most növekedni a görögök, akkor az igazi kérdés valójában az, hogy annak idején miért nem tudtak. Az eurózóna első évtizedében elképesztő mértékben növekedtek, gyakorlatilag Írországgal együtt ők voltak a legjobban növekedő ország az egész eurózónában, bár mindkét ország növekedése egyértelműen lufinak tekinthető.

A „lufi” kifejezés mögött egyszerű makroökonómiai összefüggés áll. Amennyiben azonos nominálkamat adott az eurózónában, de különböző inflációs ráták vannak az egyes országokban, akkor előfordulhat egy jelentős növekedésű országban a negatív reálkamat. Ebben a helyzetben jelentős tőkebeáramlás keletkezik, ami nagy mértékben spekulatív, nem termelő beruházásokban jelentkezik. Ez buborékot eredményez, amit megerősít, hogy a befektetők a kamatjövedelmet visszaforgatják. A negatív reálkamat tulajdonképpen azt jelenti, hogy a bank fizet a hitelfelvételért, és ennek jelentős gazdaságpolitikai kockázatai vannak. Ha létezett volna önálló, független görög monetáris politika, akkor feladata az lett volna, hogy ezt a teljesen irreális helyzetet feloldja.

A lufi kipukkadását követően túlzott megszorítás következett. A világ már kizárólag a megszorításokra figyelt fel, és ennek eredményeként az EU kiegyensúlyozott költségvetést javasolt. A kiegyensúlyozott költségvetés azt jelentette, hogy kiveszik a pénzt az oktatásból, egészségügyből, az infrastrukturális fejlesztésekből, amelynek következtében nem tud növekedni egy gazdaság.

A valóságban azonban nem a stabilizációtól remélt befektetői bizalom állt vissza, hanem egyszerűen nem történt meg az oktatásra, azaz a későbbi munkavállalókra fordított beruházás vagy az egészségügyre, azaz a beteg munkavállalókra fordított beruházás. Nem költöttek infrastruktúrára, ahol a szállítás zajlik, illetve az állam visszamondta a beruházásokat és különböző projekteket. Tulajdonképpen egy bő évtizeden keresztül mesterségesen visszafogták a görög növekedést.

Napjainkban már konszenzusos az EU-ban, hogy nem ez volt az adekvát kezelési mód, félrekezeltek az eurózónán belüli görög válságot. A felismerés körülbelül a COVID idejére esett, ekkortól fogalmazzák meg, hogy fel kell hagyni a megszorításokkal egy ilyen gazdasági szituációban.

Természetesen már a COVID előtt is tapasztalható a gazdaságpolitikai átalakulás, de a COVID időszakától egyértelmű a szemléletváltás a gazdaságpolitikai szakirodalomban. 2012 is jelentős mérföldkő volt, hiszen Mario Draghi EKB elnökként ekkor tette híres nyilatkozatát – „Whatever it takes!” –, ami azt jelentette, hogy bármi áron megmentik az eurót. Ezzel elindult a mennyiségi könnyítés Európában, amit az Egyesült Államok jegybankja már 2008 óta követett. A mennyiségi könnyítés, azaz a pénzmennyiség speciális, szelektív növelése ott bevett gyakorlat volt, és ezt

vette át az EKB. A fő különbség az volt, hogy az USA-ban a FED, a szövetségi jegybank jellemzően vállalati kötvényeket vásárolt, míg az EKB tagállami állampapírokat vett. Erre már 2008-ban szükség lett volna, de akkor elmulasztották.

Az EKB az államkötvények vásárlásával megoldotta a pénzügyi problémát, elkezdett összehangot teremteni az eurózóna pénzügyi és reáلتeljesítménye között. Ez ugyanakkor újra rámutatott az euró bevezetéséből fakadó gazdaságpolitikai problémára, az európai és a tagállami szint közötti feszültség áthidalására.

A jegybanki beavatkozás és a válság fontos tanulsága, hogy az eurózónához való tartozás nem azt jelenti, hogy megszűnnek a kockázatok. Az euró hazai bevezetése sem szüntetné meg a tényt, hogy az infláció, az államháztartási hiány, az államadósság, a reálkamat és minden más nemzeti természetű. Rengeteg illúzió társul a témához, azonban fontos látni, hogy az euró külső valutaként viselkedik, a használó tagországok nem rendelkeznek önálló monetáris politikával.

A jelenlegi görög növekedés mindössze arra vezethető vissza, hogy amennyiben nincs külső nyomás alatt egy gazdaság, akkor előbb vagy utóbb növekedni fog. Van egy másik fontos összefüggés is. A görög válság azt is bizonyította, hogy amennyiben nincs másik lehetőség, akkor belső leértékelődés következik be. A görög életszínvonal, bérszínvonal olyan alacsony szintre esett vissza, ami lehetővé tette a makroökonómiai stabilizálást. Ez természetesen jelentős politikai feszültséget és társadalmi elégedetlenséget is eredményezett.

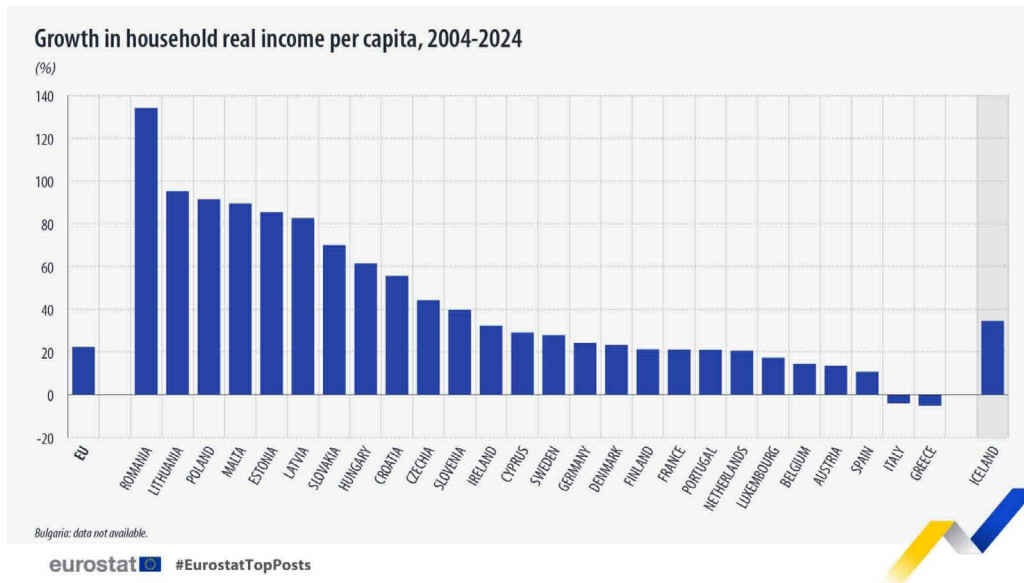
Világpolitika és Közgazdaságtan: Hogyan változott meg a görög társadalom a válság hatására? Változott-e, javult-e a termelékenység és ha igen, akkor minek köszönhető ez a termelékenység javulás? A vállalkozói aktivitásban, a vállalkozói bizalomban látható-e különbség a korábbi korszakhoz képest?

Pogátsa Zoltán: Tulajdonképpen mindössze annyi történt, hogy elvesztették a reményt. Én ott voltam, amikor megszavazták azt, hogy ne legyen megszorítás 2015-ben. Tulajdonképpen a választás 2015-ben értelmezhető úgy is, mint nagy népszavazás arról, hogy a görög társadalom nem fogadja el a megszorításokat. Ezt követően Aléxisz Cípraszkormány bevezette a megszorításokat. Ekkor a görög társadalom ugyanúgy összetört, mint a magyar vagy a kelet-európai társadalmak. Rezignáltá váltak saját sorsukkal kapcsolatban.

Athén példája érzékelteti leginkább az átalakulást. Aki ott járt a 2004-es olimpiai játékok során, egy tiszta, virágzó fővárossal találkozott. Mára azonban teljesen más, leamortizált városképpel szembesülünk, sőt bizonyos városrészek kifejezetten veszélyesnek mondhatók.

Az a társadalom, amely már egyszer megérte, hogy szinte felzárkóztak Olaszországhoz és egy teljes generáció kvázi gazdagnak érezte magát, annak nem reális a mostani bérszínvonal, amely a magyar, román és bolgár bérek szintjére csúszott vissza. Nem megnyugvás, hanem rezignáltság érzékelhető. Nagy a migráció, rengeteg ember Németországba, valamit Észak-Nyugat Európába költözött vagy egyszerűen elfogadta, hogy a gazdasági tevékenység nem terjed túl a turizmuson.

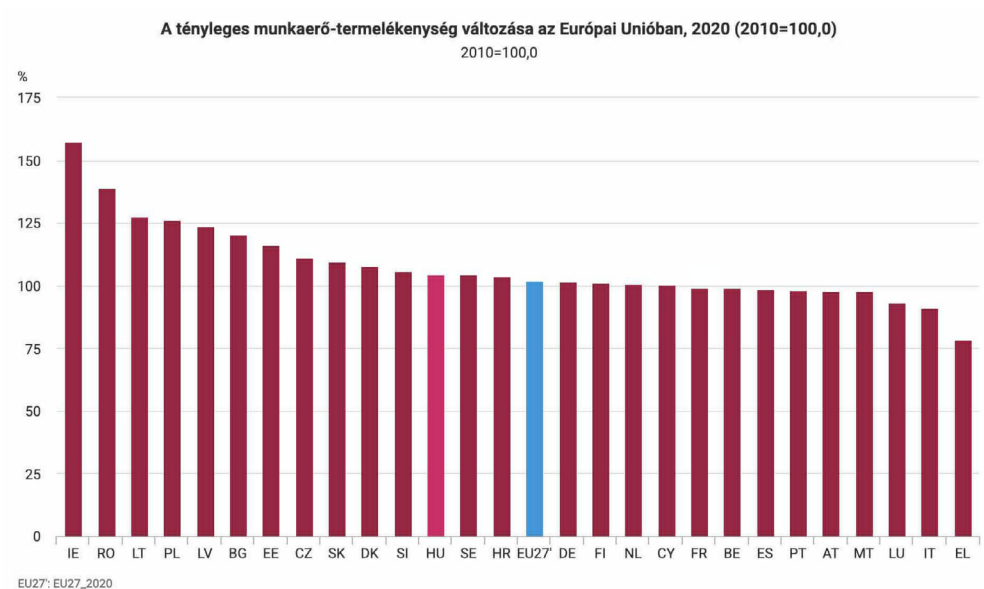
1. ábra: A háztartások egy főre jutó reáljelméneke változása 2004 és 2024 között

Forrás: Eurostat

Térjünk rá a termelékenységre! Ahhoz, hogy technológiai fejlődés legyen, befektetés szükséges. Ez a befektetés nem korlátozódhat a fizikai tőkére, gépekre stb., szükséges a humán tőkébe történő befektetés is. Ha egy ország nem tesz pénzt az oktatásba és a kutatás-fejlesztésbe, akkor elmarad a hozam is. Ugyanúgy működik ez az összefüggés makroszinten, mint mikroszinten, a vállalkozások esetében. Senki nem fektetett be görög egyetemekbe, kutatóintézetekbe, és emiatt nem is várható onnan most jelentős hozam a tudástermelés tekintetében.

2. ábra: A munkaerő-termelékenység változása az Európai Unióban, 2020 (2010 = 100,0)

Forrás: EU27

Nem lehet elfelejteni arról sem, hogy nagyon nehéz Görögországban iparosítani a természeti adottságok miatt. Kevés olyan terület van, ahová a turizmus és a természeti kincsek tönkretétele nélkül építkezni lehet. A tenger, a hegyek és a szigetek olyan földrajzi adottság, ami korlátozza a hagyományos ipari tevékenységet. Ellenben mindig azt gondoltam, hogy Görögországnak a zöld technológiában volna jövője, így a szél- és vízenergia kiaknázatlan lehetőségeiben. Jelenleg azonban nem a technológiai fejlesztések, inkább a turizmus és mezőgazdaság országa. Mellesleg a belső leértékelődés következménye volt az is, hogy a környező országokhoz, így például Törökországhoz képest kifejezetten olcsó turisztikai célponttá vált Görögország. Egy komplett nemzetgazdaságot azonban nem lehet turizmusra és némi mediterrán exportra építeni.

Világpolitika és Közgazdaságtan: A görög válság kezelése felfogható a demokrácia győzelmeként is, hiszen több szakértőben felmerült, hogy újra a hadsereg fogja stabilizálni a helyzetet. Hogyan sikerült ezt elkerülni?

Pogátsa Zoltán: Szemben a török helyzettel, ahol a hadsereg valóban, látható módon részt vett a stabilizálásban, Görögországban ez nem következett be. Törökország esetében nagyon erős hadseregről és nagyon fejlett haditechnikáról beszélhetünk, amely bizonyos gyakorisággal involválódott a politikába. Az 1974-es átmeneti időszak, az ún. Metapolitefsi [1] határozottan azt tanította meg a görögöknek, hogy a katonaságot ki kell zárni a politikai kérdésekből. Emellett a katonaság ázsiója igen mélyen van, hiszen számos korrupciós botrány kapcsolódik hozzá.

Világpolitika és Közgazdaságtan: Görögország példája mennyire lehet minta a Balkán többi országára nézve? Mennyire követhető ez a példa politikailag és gazdaságpolitikailag? Általában véve is kérdés, hogy a Nyugat-Balkán milyen felzárkózási pályát fog követni a következő 5-10-15 évben? A csatlakozás az Európai Unióhoz jelent-e olyan politikai gazdaságtani keretet, mint ami a 2004-es csatlakozás előtt működött a mi térségünk számára? Miben hasonlít ez a térség és miben különbözik a V-4-es országoktól a gazdasági felzárkózás tekintetében?

Pogátsa Zoltán: Az egyedüli szerencsés esemény, hogy úgy általában elindult a Balkán felzárkózási folyamata. Jelentős különbség van azonban Kelet- és Nyugat-Balkán között. Bulgária és Románia nagyot fejlődött és a térség egészét ugyan nem írják le, de ezek az országok alapvetően már részei az európai gazdaságnak, még ha szerepük periférikus is.

Ugyanakkor Szerbia jelentősen messze van attól, hogy EU-s tagállam legyen és nem halad előre a gazdasága. Észak-Makedónia még Szerbiánál is rosszabb helyzetben van, Bosznia hasonlóan. Eleve rosszak a földrajzi adottságok, mert a hegyvidéket nagyon nehéz összekötni a fejlett térségekkel. Montenegrónak legalább megvan az a szerencséje, hogy a horvátok felépítették az autópályarendszerüket, ami megkönnyíti a mobilitást.

Ugyan nem beszélhetünk összeomlásról, de a régió országainak az volna az igazán nagy lehetőség, ha csatlakoznának az EU-hoz. Még egyszer szeretném hangsúlyozni, hogy nagy baj nincs a térségben, csak a világgazdaság fejlődéséhez képes relatív le vannak maradva. A balkáni milióban a békeidő és a környező országok sikertörténete reményt ad egy hosszú távú felzárkózásra.

Ami a hosszú távú fejlődési pályát illeti, látni kell, hogy pénz, tőke nélkül igen nehéz gazdaságpolitikai víziót alkotni. A térségben megjelentek a kínai beruházók, részt vesznek a vasút- és autópálya építésben, illetve nagyon erős az orosz és török jelenlét. A külföldi tőkén kívül azonban kevés finanszírozási lehetőség van, nincs jelentős belső megtakarítás.

A gazdaságpolitikában gyakran használt eszköz egy mintaország követése. Ha az a kérdés, hogy a nyugat-balkáni országok kit követnek, akkor példaként szolgálhatna Magyarország. Ezt a mintát azonban nehéz követni, mert nem részei a schengeni zónának, másrészt jellemzően sokkal távolabb vannak az európai nagyvárosoktól és egyfajta infrastrukturális elszigeteltsége is van ezeknek az országoknak.

Emellett a humán tőke alacsony és a gazdasági elit elvándorolt a térségből. A kiaknázzható ásványi anyagokon jellemzően mások nyereszkeskednek, saját termelés technológia kifejlesztésére nem nyílik tér. Ilyen nyersanyag például Szerbiában a lítium. A politikai rendszerek inkább az érzelmeiktől túlfűtött demagóg populizmus irányába hatnak és kevésbé tárgyilagosak, konszenzuskeresők, gradualisták. Egy kiváltképp lassan építkező gazdaságpolitikai stratégia volna alkalmas, azonban ezekhez az említett politikai rendszereknek nincs türelme.

Világpolitika és Közgazdaságtan: Hogyan tud segíteni az Európai Unió a nyugat-balkáni régióban? Van Magyarországnak ebben bármilyen szerepe?

Pogátsa Zoltán: Az Európai Unió jelenleg úgy tűnik, hogy lemondott a gazdasági diplomáciáról és támogatásról ebben a térségben. Ehhez átfogó és teljes körűen megfinanszírozott projektekre volna szükség, mint amilyen volt a II. világháborút követő Marshall-terv. Napjainkban ez nagyon sokféle formát ölthet, beleértve akár infrastruktúra-építést (autópályák, gyorsvasutak és kikötők), amik lehetővé tennék, hogy a térség bekapcsolódjon az Európai Unió munkamegosztásába.

Természetesen van korrupciós kockázata annak, hogy még nem uniós tagországok segítyezése valósul meg, de látni kell, hogy Kína például erre nem helyez hangsúlyt, ezért ebben a térségben is folyik egyfajta rivalizálás a nagyhatalmak között. A világszerte megvalósuló kínai beruházások túlnyomó részében nem futnak korrupcióba. Természetesen egy ilyen aktív támogatás és segítyezés az Európai Unió számára is előnyös lenne, hozzánk fűznék ezeket az országokat. Másként oroszok, szaúdiak, kínaiak vagy mások kerülnek szoros gazdasági kapcsolatba az említett gazdaságokkal.

Meg kell említeni, hogy az Európai Unióban van egy sajátos „örökbefogadó” program, amely az országok közötti szoros együttműködést teszi lehetővé. Minden EU-s ország kiválaszt egy nem-EU-s országot, akit támogat, felkarol, érdekeit, szempontjait megjeleníti az EU-ban. Némi leírás furcsa módon Magyarország örökbefogadott országa Vietnám és Csád. A nyugat-balkáni térségben Szerbia partnerországa Szlovákia.

Mindezek ellenére vagy talán éppen ezért a Balkán nagyon szerethető térség, amit egy történeten keresztül tudok megvilágítani. Egy keddi délután egy kávézóban ültem Észak-Makedóniában, ahol néhány férfi dominózott. A TV-ben éppen a CNN ment, ahol ázsiai varrónőket interjúztattak, abból az okból kifolyólag, hogy a főnökük kényszermunka alkalmazásával volt gyanúsítva. A CNN kérdőre vonta a tulajdonost, aki azzal védekezett, hogy ezt a varrónők akarták. A hét minden napján, tíz órás műszakokban dolgoztak, mégis úgy nyilatkoztak, hogy saját

motivációból szerettek volna pénzt keresni. Nagyobb lakást szerettek volna venni, lakásfelszerelésre, később autóra vágytak. Egy dominózó férfi a műsort látva csak a következőt mondta: „Mi sosem leszünk olyanok, mint ezek!” A mai napig nem tudom, hogy kinek van valójában igaza. Annak a mentalitásnak, amelyik az anyagi felhalmozás érdekében vállal erőfeszítéseket, vagy annak, amelyik a mindennapi kényelmet választja. Ha az a kérdés, hogy miért jó a Balkán, akkor valami ilyesmiért, azért a nyugalomért, ami ezeket a társadalmakat jellemzi. Nem idegeskednek semmin, és ez imponáló.

Ez a mentalitás nem a semmittevés, hanem az időhöz való másfajta viszony. Hadd meséljek el egy másik történetet. Egy EU-s projektben németek, magyarok és görögök dolgoztak közösen. A németek elkészítették saját részüket határidőre magas színvonalon. A magyar résztvevők egy hosszú levél és sűrűn szabadkozás közepette két hetet késtek, és persze összecsapott anyag lett. Eltelt három hónap, míg egyszer csak megérkezett a görög rész, ami sokkal színvonalasabb volt az összecsapott, nyomás alatt elkészült résznél a következő levél kíséretében: „Itt a görög anyag.” A munkának, a teljesítménynek van egy ritmusa, és ennek tisztelete termelékenységi előny lehet.

Köszönjük a beszélgetést!
Bánfai Evelin – Trautmann László